

Sakine Madon

HEDERSKULTUREN
OCH FÖRNEKARNA

S

V

E

K

E

T

fri tanke

Innehåll

Inledning	9
1. Ingen återvändo efter Fadime.....	15
2. Pela och åren före	45
3. Det var inget nytt fenomen	65
4. Det galna decenniet	77
5. När några försökte kom relativisterna farande ...	107
6. Idéerna bakom	131
7. Dårskapen tog aldrig slut.....	153
8. Det hade kunnat vara jag.....	181
Referenser.....	187

Till min mamma Zeliha och alla som gick före.

Inledning

NÄR DEN ÅRLIGA Fadimegalan ännu en gång hålls på nöjes-templet Berns i centrala Stockholm 18 januari 2026 är det givet att salen fylls med hundratals gäster. Artister uppträder, statsminister Ulf Kristersson och oppositionsledaren Magdalena Andersson håller väl förberedda tal om vikten av att bekämpa hedersförtrycket. Flera ministrar, partiledare, programledare från stora medier och andra kända ansikten tar plats. Viljeriktningen är tydlig: det officiella Sverige vill motverka den ofrihet och det våld som offren lever under.

Det är nu tjugofem år sedan galans huvudperson Sara Mohammad startade föreningen *Glöm aldrig Pela*, som efter mordet på Fadime Şahindal blev *Glöm aldrig Pela och Fadime*. Även organisationer och aktörer som *Varken bora eller kuvad*, som leds av den tidigare vänsterpartistiska riksdagsledamoten Amineh Kakabaveh, och *Kvinnors Rätt* som grundades av kvinnorrättsaktivisten Maria Rashidi efter att hon fick syra kastat över sitt ansikte för att hon ville skilja sig, har numera länge varit verksamma. Eldsjälar som år efter år har kämpat, som in på bara skinnet har känt av våldet och hedersförtrycket, har föst svenska makthavare och lagstiftare framför sig. Det är tack vare alla dem som talat klarspråk som vi har rört oss framåt. I dag får man som makthavare inte längre applåder om man förnekar hederskulturen.

Sommaren 2026 förbjöds kusinäktenskap, och äktenskaps-

brott mot barn infördes som en ny brottsrubricering.¹ Nuvarande borgerliga regering aviserade tidigare även att månggiften och kusinäktenskap som ingåtts utomlands inte kommer att erkännas i Sverige.

Polisen ska få använda hemlig avlyssning för att utreda hedersrelaterade brott. Oskuldskontroller, oskuldsintyg och oskuldsoperationer har kriminaliserats. Det görs satsningar på stödinsatser och regionala resurscenter. Även Socialdemokraterna drev på för att skilja ut motverkandet av hedersrelaterat våld och förtryck som ett nytt sjunde jämställdhetspolitiskt delmål. Ingen seriös röst i offentligheten ifrågasätter att uppemot 240 000 unga bedöms leva under hedersförtryck.

Men det finns de som anser att hedersfrågan får för stor uppmärksamhet. Under arbetet med den här boken träffar jag på en svensk författare som beklagar sig över att heder väl är »det enda« vi pratar om nu. Svenska män misshandlar ju också partners, lägger hon till. Det är en inställning jag stöter på med jämna mellanrum. Och det stämmer som sagt att den politiska retoriken om hedersförtryck är en helt annan än när Fadime Şahindal mördades vid millennieskiftet. Skillnaden är som dag och natt, det ser förstås betydligt bättre ut i dag. Men det beror mer på att det var så uselt då, än att situationen skulle vara perfekt nu.

Låt oss skrapa lite på ytan. Bortom högtidstalen om att hedersförtryck inte har någon plats i Sverige existerar en inte alltid lika ljus verklighet. Det finns fortfarande både oförmåga och ovilja att agera när förtrycket visar sig.

När 22-åriga Shahida i Lessebo häromåret hedersmördades av sin bror – i sin tur pressad av pappan, som också deltog – hade hon gång på gång försökt få hjälp från socialtjänsten. Hon ströps ihjäl med den slöja förövarna tvingade henne att bära. Precis som vid misshandel i nära relationer i allmänhet är en

svårighet i hedersrelaterade fall att saknaden efter familjen blir en dödsfälla för våldsutsatta. Som återkommande granskningar visar tas ropan på hjälp inte på tillräckligt stort allvar.²

Efter skolloven kommer återkommande larm om tomma bänkar, ännu i dag saknas nationell statistik över barn som har förts utomlands. Vintern 2026 rapporterades det att 87 flickor i Västerås under de senaste två åren sagt sig vara könsstympade. Då var det flickor i endast kommunala skolor, och av dem bara i vissa årskurser, som hade tillfrågats.³ En inte alltför vågad gissning är att mörkertalen är betydligt större än vi tror – också för siffran att ungefär en kvarts miljon unga begränsas av hedersnormer.

Efter mina samtal med tidigare utsatta, aktivister, myndighetspersonal, akademiker och andra berörda kan jag konstatera att det finns mycket kvar att göra, och det samtidigt som problemen högst troligt är mer utbredda och omfattande än när hedersmordsdebatten tog fart.

Våren 2025 larmar en butiksägare i Skellefteå om att barnbrudar, minst en i veckan, kommer in i hennes butik för brudklänningar.⁴ När butiksägaren kontaktade kommun och myndigheter kunde ingen »göra något åt det«, berättar hon för lokaltidningen. Artikeln har dock också en positiv aspekt: ägaren till butiken reagerar och vet, eftersom hon låtit sig intervjuas, att hon gjort rätt. Att människor som på olika sätt kommer i kontakt med utsatta gör det är viktigt. Vi ser dig, är signalen till offren.

*

Det här är inte en bok om vad hedersförtryck är eller en lägesbeskrivning över hur utbrett våldet är. Forskning och fackböcker om fenomenet som sådant, självbiografiska beskrivningar om hur det varit att växa upp i hederskultur, finns numera att ta del av. Min bok är i stället ett försök att sätta ljus på det

ideologiska motstånd som funnits och finns mot att se, erkänna och bekämpa hedersförtrycket. Efter att själv ha deltagit i den offentliga debatten sedan mordet på Fadime Şahindal vintern 2002, i ett kvartss sekel, är det ingen hemlighet att jag har varit och är starkt kritisk till förnekandet och förminskandet.

Att en del kurder och kurdiska representanter i Sverige, som efter mordet på statsminister Olof Palme 1986 hade sett den egna gruppen som felaktigt utpekad i den i efterhand kritiserade mordutredningen, blev nervösa vid millennieskiftet var i sig inte märkligt. Hedersmordet på först Farstatjejen Pela Atroshi i Kurdistan 1999 och sedan Fadime Şahindal i Uppsala 2002, var en pr-mässig mardröm för kurder i Sverige. Men förnekandet från kurdiska representanter avtog med tiden. Det var inte ideologiskt på samma sätt som förnekandet från postkolonialt skolade hederskulturförnekare.

Men deras stora problem har alltså varit verkligheten; såväl offrens som förövarnas egna beskrivningar och verklighet. Ett kännetecken för kulturrelativister är även deras återkommande irrelevanta jämförelser. Hederskulturen är minsann lika mycket svensk som kurdisk eller afghansk, samma talibaner här och där, sade de till en början.

Könsseparata badtider, motiverade med religion och kultur, för barn? Det kallar de »en investering« för flickor. Barnäktenskap? Vadå, det är väl inte konstigare än att svenska 16-åringar bor med sin pojkvän, har det hetat. Månggifte har de jämfört med polygama relationer där det inte är skrivet i sten att det endast är mannen som får ha fruar i plural. När kvinnor har larmat om moralpolis i invandrartäta förorter har det hetat att det ju finns homofobi på Djursholm. Och könsstympning av flickor? Då har jämförelsen med västerländska kvinnors intimkirurgi dykt upp. Kusunäktenskap har kallats en oviktig »skitfråga«. Slöjan, »frihet«.

Så varför dra upp det här i dag? Det finns en förskönad men utbredd berättelse om att svenska politiker och debattörer visserligen landade lite fel vid millennieskiftet, i samband med mordet på Fadime Şahindal, men att med kunskap och förstånd så blev det bra. Låt oss vända blad! Här finns inget att se.

I själva verket fanns det gott om kunskap att ta del av redan på 1990-talet. Mordfallen, vittnesmålen och rapporteringen från länder med många hedersmord fanns. Debattinläggen likaså. Trots det ställde sig svenska makthavare och inflytelserika skribenter i vägen. Inte för att de inte visste bättre, utan för att de valde att göra det.

När jag nu tittar tillbaka i mediearkiven, och lyssnar och ser om inslag från tiden när hedersmorden började uppmärksammas i svenska medier, drabbas jag av känslan av att befinna mig i ett dårhus. Möjligen stärks den känslan av alla timmar som isolerad i Kungliga bibliotekets enskilda bås med dov belysning. Men den offentliga debatten var verkligen galen. De som sade självklarheter var jämförelsevis få och blev påhoppade.

Hur kunde så många, som dessutom kallade sig feminister och antirasister, förneka att hedersmord var en fråga om kultur? Trots det uppenbara, att värderingar och ett kollektivt tryck påverkade gärningsmännen, förnekade och förminskade makthavare och etablerade debattörer länge hedersförtrycket. De gick med gott självförtroende hårt åt alla dem som försökte ta upp problemen. Den här såväl ideologiska som moraliska dikeskörningen har länge fascinerat mig.

De som svek och än i dag sviker har paradoxalt nog påfallande ofta framhävt att de står för det rätta. Samtidigt har de i praktiken agerat för att frånta dem med rötter i andra länder samma rätt till liv i frihet. En måttstock har fått gälla för »våra« barn, en annan för »deras« barn.

Individuella och universella mänskliga fri- och rättigheter har därmed fått stå tillbaka till fördel för kollektivets – familjens, släktens, klanens – maktmissbruk. När verkligheten inte har gått ihop med den postkoloniala mallen, där förövaren är den västerländska förtryckaren, har verkligheten fått maka på sig utan hänsyn till offren.

Den svenska vänster som vanligtvis ser strukturer och skeva maktförhållanden i varje vrå har haft uppenbara svårigheter att se och erkänna hedersproblematiken. I Mellanöstern och många andra delar av världen är det progressiva vänsterfeminister som tar strid mot traditioner som könsstympling, barnäktenskap och religiös fundamentalism. Det är den vänster jag vuxit upp med och kommer ifrån. Feminister som i hårt patriarkala samhällen bekämpar hedersnormer har alltid, och kommer alltid att vara, mina feministiska förebilder. Även de har gång på gång svikits av vänstern här.

*

Underrubriken till den tidigare folkpartiledaren Per Ahlmarks bok om hur dåtidens svensk vänster blundade för och försvarade kommunistisk diktatur, *Vänstern och tyranniet* (1994), är *Det galna kvartsseket*. Ahlmark lever inte längre, men hade han det hade han kanske konstaterat att det blev ytterligare ett kapitel av ideologisk blindhet.

Få av dem som blandade bort korten har medgett att de gjorde fel. Tvärtom beskriver de gärna sina insatser mot hedersförtrycket i ett rosa skimmer. Det har de alldeles för länge tillåtit göra.

Ingen återvändo efter Fadime

»Jag tror inte. Jag vet.«

Fadime Şahindal i en dokumentär i SVT 1998 om hon trodde att hon skulle leva under dödshot i resten av sitt liv.⁵

MORDET PÅ FADIME ŞAHINDAL kvällen 21 januari 2002 i Uppsala var inte det första hedersmordet i Sverige, men det var det mord som på allvar skakade om den svenska offentligheten. Frågan om våldsamma attacker och mord på invandrarkvinnor hade uppmärksamrats lågintensivt under några år. Med Uppsalamordet var det som att locket helt for av. Efter Fadimes död fanns ingen återvändo.

I boken *Du ska dö – En dokumentär berättelse om mordet på Fadime Şahindal* av journalisten Ulf Broberg och Leif Ericks-son, som var Fadimes advokat, ges en bakgrund till varför det gick som det gick. Fadime, som hade kommit till Sverige som nioåring, hamnar under uppväxten i konflikt med sin familj. Den svenska polisen ser i förstone Fadimes berättelse, när hon söker hjälp, som en påhittad saga. Helt klart är att hennes föräldrar pressas av släkten i Kurdistan. När Fadimes pojkvän Patrick, som har en svensk och en iransk förälder, kommer för att be om flickvännens hand tillsammans med sin farmor, kan Fadimes pappa tänka sig att gå med på det. Men, som det står i *Du ska dö*, »samlades omkring två hundra medlemmar

ur släkten Şahindal« i Elbistan i Turkiet och de sa nej. Fadime skulle gifta sig med en kusin från släkten, var kravet. Vilket hon alltså vägrade att gå med på.

Under rättegången i slutet av 1990-talet mot pappan och brodern som har misshandlat och hotat Fadime beklagar sig pappan Rahmi över att det svenska sättet att leva inte är bra för flickor. Fadimes advokat Leif Ericksson frågar då vem som bestämde att familjen skulle komma hit: »Var det Fadime eller var det du?« Det är klart att det inte var Fadime, svarar hennes pappa. Ericksson påpekar då att det var han som pappa som hade bestämt att Fadime skulle växa upp här, och att det därför inte går att skylla på henne att hon blev påverkad av svenska förhållanden.

I februari 1998 dömdes pappan samt lillebrodern för hoten mot henne, men i juni samma år misshandlades Fadime ändå av sin då 18-årige lillebror.

Pappa Rahmi krävde av dottern att hon inte skulle synas i medier mer och aldrig komma till Uppsala igen. När hon trotsar det förbudet och besöker sin syster för att ta farväl inför en längre utlandsvistelse kommer Rahmi dit och skjuter Fadime i huvudet framför familjemedlemmarna – bland andra mamman – på plats. Det står i *Du ska dö* att direkt efter mordet, i polisbilens baksäte på väg in till akutmottagningen, ska Fadimes mamma Elif på kurdiska ha sagt till Fadimes systrar Songül och Nebile att »det som har hänt har hänt, säg ingenting till polisen«. Rahmi dömdes till livstids fängelse för mordet, först i tingsrätten och sedan även i hovrätten.

Fadimes begravning i Domkyrkan i Uppsala 4 februari ska komma att liknas vid en statsbegravning, med närvarande ministrar och kronprinsessan Victoria. Det är bara kvinnor som bär ut kistan.

Ett skäl till att uppmärksamheten blev så stor var att mord-offret, till skillnad från tidigare fall av hotade och mördade

flickor och unga kvinnor, inte var helt okänd för allmänheten. 1998 producerade tv-journalisten Marianne Spanner en dokumentär för samhällsmagasinet *Striptease* i SVT där Fadime öppet berättar om sin situation. Innan dess hade Fadime framträtt anonymt. I ett radioprogram 1998 kallas hon Jasmine. Samma år har *Aftonbladet* ett helt mittuppslag med rubriken »Min familj ska döda mig«. Under täcknamnet Rana berättar hon om sin situation. Men i Marianne Spanners dokumentär får tittarna veta vem Fadime är och det framkommer också hur hotad hon är åren före mordet. Man får höra inspelade hot. Till och med när filmteamet är med under rättegången mot hennes lillebror och pappa försöker den då 17-årige lillebrodern att under en paus attackera Fadime och han skriker »din jävla hora, jag ska döda dig!« Han grips efter rättegången och skriker igen: »Din jävla horjävvel!«

»Vad skulle du ha gjort om det var din dotter?« frågar Fadimes pappa åklagaren under rättegången. Som om han vore omedveten om de skilda världarna. I tv-dokumentären beskriver Fadime hederskulturen, hon förklarar att hon har begått en »dödssynd« då hon vägrat gifta sig med en kusin från Turkiet. När pappan en gång får syn på dottern och pojkvännen Patrick i Uppsala skriker och slår han henne. I tv-programmet berättar Fadime att hennes syskon fick visa upp lakan efter bröllopsnatten, visa släkten sin oskuld, och att minderåriga pressats till äktenskap med släktingar från hemlandet. »Man har liksom inget val«, säger hon och familjens våld och hot mot henne visade det med all önskvärd tydlighet.

Pojkvännen Patrick dog i en bilolycka strax efter att dokumentären hade visats, och Fadime försökte efter det gå vidare med sin socionomutbildning. Hon skulle ha åkt på praktik i Kenya efter besöket i Uppsala, där hon alltså ville säga hejdå till sin syster och mamma.

Hon var uppenbarligen medveten om den stora risken med att gå emot sin familj och att offentligt berätta om hur hon utsattes. Ändå tog hon den.

Mordet bekräftade vad hon själv hade sagt: jag har trampat på deras heder och därför riskerar jag att mördas. Det var som att hon hade förutsett sitt eget öde.

*

Mediebevakningen blir massiv efter skotten i Uppsala.

Dagen efter mordet på kvällen den 21 januari kommenterar statsminister Göran Persson det med att en modig, vacker, ung och begåvad person har mördats. Till TT säger den socialdemokratiska statsministern vidare att det inträffade ska betraktas som det brott det är, och att det är viktigt att inte generalisera utifrån en hel befolkningsgrupp.⁶ I Uppsala beslutar kommunen att hala flaggan till halv stång vid stadshuset och utanför centralstationen.⁷ I Morgonekot har vi fått höra att pappan har gripits.⁸

Vid lunchekot nämns det att pappan har erkänt, Fadimes advokat Leif Ericksson intervjuas och en representant för en kurdisk förening i Uppsala beklagar mordet. Integrationsminister Mona Sahlin säger sig vara förtvivlad och förbannad. I kommande sändningar ska allt fler röster höras, i Sveriges Radio och i andra svenska medier. Efter mordet är Sahlin med också i SVT:s morgonsändning via telefonlänk och säger »allt, allt, allt ska jag göra för att medverka till att det här inte ska ske igen«.⁹

»I morse väcktes statsrådet Mona Sahlin av telefonen och beskedet om Fadimes död«, rapporterar Aftonbladet dagen efter mordet. Sahlin berättar att hon har gråtit under hela förmiddagen. Tidningen beskriver Fadime som »en av flera invandrartjejer som närmade sig makthavare och svenska

medelålders feminister med sin fråga: varför vågar ni inte tala klarspråk om hedersmord?« Sahlin säger till Aftonbladet att Fadime hade varit förundrad över att hon som minister inte förstod. I samma intervju förklarar Sahlin varför hon i stället för att säga heder hade talat om generella maktstrukturer:

– Jag var helt enkelt rädd att låta som Sverigedemokraterna – »se där, sådana är invandrarna, ut med dem bara« – istället var jag feg, och blundade.¹⁰

*

Från Mitthögskolan i Östersund, där Fadime hade pluggat, uttalar sig universitetsadjunkt Britt-Marie Gezelius i TV4 dagen efter mordkvällen. Hon säger att det är viktigt att man inte använder sig av Fadimes tragik för att öka på främlingsrädslan i samhället.¹¹

Nyheten toppar SVT:s Aktuellt på kvällen.¹² Under natten hade Fadimes pappa alltså gripits och erkänt. Relevanta röster, som mordoffrets advokat Leif Ericksson, kommenterar åter händelsen. Det kanske mest intressanta i sändningen är ett inslag som Aktuelltredaktionen har spelat in tidigare på dagen. En reporter hade åkt ut till ett gatukök i Fittja söder om Stockholm.

»Här möter mannen som mördade sin dotter förståelse«, säger den kvinnliga reportern. Männen i gatuköket kommenterar mordet med att »det är vår tradition«, att »som farsan har gjort jag kan inte säga att han hade fel«. När journalisten frågar »du kan inte säga att det är 100 procent fel?« blir svaret »nej, jag kan inte göra«. Reportern får veta att det inte är »lätt för farsan«, Fadimes pappa, »att gå runt i centrum«. Han blev en »skam« i andras ögon, så till slut »han knäpper«, säger en man. Liknande röster kommer fram i Sveriges Radio dagarna

efter mordet. Man kan höra intervjuade säga att man ju måste leva för sin heder, att tjejer måste vara oskulder, att mordet var Fadimes eget fel, att man skulle behöva mörda sin dotter om hon gjorde som Fadime.

När Kvällspostens reporter två dagar efter mordet besöker Kurdiska föreningen i Malmö beklagas mordet, men »så börjar glidningarna och förklaringarna« noteras det i artikeln.¹³ Exempel på kommentarer från föreningen ges; »en kurdisk flicka har inte sex före äktenskapet«, »en kurdisk flicka bor hemma tills hon gifter sig«, »en kurdisk flicka respekterar sina föräldrar och sina föräldrars vilja«. Vi försvarar inte mordet men vi förstår den starka pressen som pappan utsattes för, förklarar föreningens ordförande. Ytterligare några dagar senare kan man i Sveriges Radio höra den unge mannen Fatih i Botkyrka, som får ett hembesök av radions reporter.¹⁴ Fatih säger i inslaget att hans dotter inte skulle få gifta sig med en svensk, att då skulle hon inte längre vara hans dotter. Hustrun har bara bott i Sverige i fem år, får vi höra, och Fatih säger skrattande att man »importerar fru« från Turkiet. »Han skriker åt sin hustru att han vill ha te«, berättar journalisten. Frun måste vara hemma, laga mat och städa, förklarar Fatih. Han själv däremot, berättar han, har tillbringat tid på turkiska föreningen sedan 20-årsåldern. Där kan man röka, spela, prata, skämta, dricka te. När Fatih visar reportern runt i bostadsområdet ser de en tjej som förmodas komma från ett land på Afrikas horn, varpå Fatih säger att »i hennes hemland skulle hon bli slaktad om hon pratade med killar«.

Vad dessa personer som Fatih, som öppet eller indirekt uttryckte förståelse för Fadimes pappa, som pratade om att importera fru och att ogifta tjejer måste vara oskulder, troligtvis inte visste var att den kultur de gav uttryck för skulle komma att förnekas och bortförklaras av tongivande röster i den svenska debatten.

En del ska initialt förklara mordet på Fadime med att pappan var psykiskt sjuk. Det är vad Fadimes syster Fidan Şahindal hävdar när hon intervjuas i SVT Debatt, med Lennart Persson som programledare, drygt en vecka efter mordet.¹⁵ Hon anklagar medierna för ensidig rapportering och kallar mordet för en sjuk människas gärning. Fidan Şahindal hävdar att det inte var ett hedersmord, att den där kulturen Fadime pratade om kände hon inte till. Och det trots att det i polisförhören med hennes lillebror och pappa, som ställdes inför rätta några år tidigare för hoten mot Fadime, framkom att de ansåg att Fadime förstörde familjens heder.

Var även din bror och andra i släkten psykiskt sjuka? kunde man ha frågat Fadimes syster. Eller så var det överflödigt, för att det var så uppenbart att Fadime inte hade ljugit om vad hon utsattes för och varför.

Med mordet for som sagt locket av det känsliga ämnet: det fanns ingen återvändo. Medan Kurdiska riksförbundets ordförande Keya Izol, journalisten Kurdo Baksi med flera motsatte sig kultur som förklaring, fanns också vi som gjorde det motsatta.

Debattören Dilsa Demirbag-Sten underströk att hedersmord är en kulturell avart. Socialdemokraten Nalin Baksi, som kände Fadime, hade under några år försökt lyfta frågan om hedersförtryck i både sitt parti och i offentligheten. Två dagar efter mordet utbrast hon i Sveriges Radio att »jag är så trött på att kurder sitter och gnäller om att deras rykte förstörs«, och att »var inte Fadimes liv värt något?«¹⁶ Sara Mohammad, som hade startat föreningen Glöm aldrig Pela, som senare skulle bli Glöm aldrig Pela och Fadime, var en ovanligt skarp röst redan då. Likt henne försökte aktivister med rötter i Kurdistan, Irak